

O mie de lumi... 1950

Costin Gagu

Noiembrie 1950

Întinse pensula. Ezită cu mâna suspendată în aer. Repetă mecanic mișcarea de câteva ori. Un tremur imperceptibil o oprea de fiecare dată să se apropie de pânză. Din vârful pensulei, o picătură de vopsea se desprinsese și îi căzu pe genunchi. Roșie. Un roșu aprins, aproape de culoarea sângelui. Privirea i se încleștă pe pata de culoare. Se uită îndelung și fix la ea. Toată agheasma sufletului i se topi și ea în revelația sanguină. Înota între două maluri ale izbăvirii, una care nu exista. Orice ai fi făcut, ar fi fost un sacrificiu. Mai mult sau mai puțin biblic, mai mult sau mai puțin talmudic. Sacrificiul ei era necesar. Ca picăturile de sânge din spinii coroanei, așa curgeau și culorile pe canvasurile din fața ei. Multe nuanțe de roșu. Și galben. Neagu îi ceruse ca prim tablou ceva care să se cheme “Un nou răsărit”. Multă lumină. Mult soare. Și sudoare.

Mai de voie, mai de nevoie, acceptase lucrarea pe comision de la Secția Cultură, Agitație și Propagandă. Putea să lucreze oricând, și oriunde. Cu banii câștigați spera să găsească un avocat să o ajute. Dar mai întâi trebuia să găsească pe cineva să îi găsească un avocat. Și nu așa, pe oricine, ci unul care să se ia în piept cu sistemul, să îl desfacă, să îl destrame. Iorgu era undeva la capătul unei intrigi între ideologie și istorie. Pentru ea era sfârșitul istoriei. Pentru ei era doar începutul.

Să trăiești nu mai era același lucru cu să exiști. Câteva veri la rând seceta lovise greu bucătăria plebeului. Ziarele curgeau cu știri despre sabotaje agricole în calea modernizării agricole colective. Nu era zi în săptămână în care un grup de chiaburi să nu fi fost acuzat de practici antisociale. Mâncarea devenise un lux pentru mulți. De la sediul orășenesc începuseră să primească cartele pentru cele de-ale gurii. Totul era dijmuț cu grijă. Dar și cele de bază, ca pâinea sau mălaiul, erau din ce în ce mai rare. Restul devenise lux. Și la propriu, și la figurat. Nici pentru Matilda nu era mai ușor. Desena cu gândul că trebuia să o facă numai ca să supraviețuiască. Pavel avea dreptate. Steagurile alea fluturând în vânt, secera și ciocanul, muncitori cu mânecile suflecate... toate erau elemente care nu trebuiau neapărat să o reprezinte. Nici nu trebuia să le semneze. Cum erau prezente peste tot, nu ducea lipsă de inspirație, dacă ar fi început. Era un stil artistic minimalist. Realism social. Fie și așa, nu avea importanță. Indicațiile lui Neagu erau destul de simple. Trebuia să arate beneficiile, realizările, bunăvoința

regimului și prieteniei româno-sovietice. Realismul socialist avea puțin elemente. Dinamica ideologică era dată nu prin dimensiunea artistică, ci prin cantitate. O repetiție a motivelor până și după saturație. Nu era o minciună dacă începeai să crezi în ea. Era deviza liderilor de la Cultură. În toate orașele mari, mitinguri supra aglomerate adunau lumea și o hrăneau cu același discurs plin de patos proletar, energie și ură. Neagu chiar se dăduse în petic și îi promisese că dacă sunt bune, tablourile pot ajunge și la Muzeul Lenin-Stalin, la București. Era penurie de artiști. Unii dispăruseră fără urmă. Mulți fuseseră renegați de regim. Pur și simplu, nu mai puteau deschide nici o ușă. Iar restul, nu puțini, încercau să închidă aceeași ușă. Să ascundă, să își sigileze trecutul în haznaua istoriei. Nu mai existau șuşanele artistice la bulevard sau la cafenele. Sau seratele artistice înecate în critici de tot soiul și tămâiate cu spirtoase. La fel, de tot felul. Arta se făcea la program. Era sarcină de partid. Fire singuratică înainte de război, izolată după, Matilda nu resimțea toate astea și nu se întreba de ce îi dăduseră pe mână o lucrare atât de mare, când meseriași în ale pastelurilor erau desconsiderați de partid.

Pentru al doilea tablou, petrecuse ceva timp căutând o idee. Se uita la pânza albă. Se uita prin pânza albă. Nimic nu îi venea în minte. Un colț de idee. O fărâmă de artă. Nimic. A treia zi se așeză la masă, la fereastră și rămase așa toată seara. Așa îl văzuse pe Pavel cum intră în curte, călcând pe două cărări. Abia reușise să ajungă la trepte, unde se împiedică de prima dintre ele. Se lungi cât era de lung. Nu se clinti preț de câteva secunde bune. Își vomă mațele chiar acolo. Matilda doar asista la scenă ca la un film mut.

Târziu în noapte avea schița primului tablou. Trei trepte, cu un muncitor cu mușchii rupând o cămașă murdară răstignit pe ele. La capătul scărilor se afișa un amfiteatru de lumină împodobit cu drapele și însemnele partidului: secera și ciocanul. O pată de sânge și sudoare se lungea sub omul nou.

Neagu exultă când îl văzu. “Văd luptă. Văd sacrificiu... sânge... dealul Golgotei. E bine, e foarte bine. Asta e lupta de clasă. Bravo, domnișoara Bercovici. Abia aștept să le văd și pe celelalte. Îmi place. Asta da, artă. E accesibilă... percutantă... exact cu ce venim noi. Fără elemente retrograde. Au compoziție tematică. Se vede. Bravo! Stau și mă întreb dacă manualitatea ta vine din crezul tău în doctrina noastră sau din conjunctură!? Mă rog, nici nu contează. Dacă nu prezintă elucubrații arhaice și decadente, sau alte prostii abstracte ale altor vremuri... nu are rost să mai vorbim.” Se uită la ea. “Îmi place. Cred că o să îl impresioneze și

pe Ressu, la București.” Matilda făcu ochii mari. Camil Ressu era președintele Uniunii Artiștilor Plastici, fost profesor la Academia de Artă din capitală.

În următoarele trei săptămâni, termină încă două. Pe teme simple, de Internaționala a Treia, via răsărit. Neagu o scoase la cafenea într-una dintre zile, să îi vorbească de cât era de mulțumit de lucrări. Chiar avea talent. Reticentă la început, Matilda acceptă doar după ce îi vorbise de vizita în curând a lui Max Herman, zis și Maxy, artist ca și ea, evreu, născut la Brăila, acum mare profesor la Institutul Nicolae Grigorescu, fosta Academie de Arte Frumoase. Pictor avangardist înainte de război, acum se pliase pe ideologia noii linii de partid. Îl întâlnise odată, la București, în timpul războiului, când după legislația antonesciană, toți evreii fuseseră excluși din viața publică. Era director la Teatrul Evreiesc. Ea suplinise la școala evreiască, singurul loc unde evreii mai puteau să-și trimită copiii. Max plecase demult din Brăila, după moartea prematură a mamei sale, dar asta nu-l împiedica să treacă din când în când pe aici. Petrecuse ceva timp în Germania între războaie. Era chiar veteran de război. Destinul mamei sale părea că fusese acel element decisiv care îi influențase cariera, viața. *”Destinul... nu poți să i te împotrivești. Îl iei așa cum îți este servit... gut oder schlecht... și faci ce poți cu el, atât timp cât te uiți numai înainte”*. Înainte! Unde, dacă nu ai nici un orizont!?, reflecta ea acum vădit tulburată de acele amintiri în care apăruse și Iorgu.

Primise primii bani și începu să întrebe de avocații dimprejur. Care mai erau. Cei care nu fuseseră excluși din barou, sau luați în grijă de partid sau organele de securitate. Spre sfârșitul lunii, termină cu totul. Cinci pânze mari și late: *“Calea nouă”*; *“Un nou răsărit”*, *“Fratele nostru sovietic”*; *“Pe deal am întâlnit tovarăși”* și *“Să ne ținem de mână”*. Nu i-a fost greu să aleagă titlurile. Pavel îi mai aducea din când în când mâncare din sursele lui. Aceasta era și ea împachetată în ziarele de la muncă. Tablourile ei erau de fapt titlurile de sub brânză.

Aproape decembrie. Dezgolit de căldură, orașul își ascundea lumea prin case, lăsând străzile pustii. Cu noaptea devreme pe străzi, zilele erau din ce în ce mai apăsătoare. Mașinile circulau doar prin centru sau prin zona industrială, în nici un caz pe la ei prin cartier. În orașul vechi, străzile erau deranjate numai de bețivi tardivi la ceas de noapte. Între lumină și întuneric, trecut bine de tot spre seară, în curtea mică de pe strada Fortificației, la umbra salcâmului,

stăteau ei doi, așezați pe două scaune de lemn. Unul venise de la muncă, celălalt se pregătea să intre iar în atelier. *Artiștii lucrează numai noaptea*, remarcă el. *Noaptea îi lucrează pe artiști*, îl corectă ea. Nu își spuneau multe, doar se întâmplase să fie acolo amândoi, în același timp. Nici nu erau multe de spus. Nu erau ei nici cei mai buni prieteni, nici vecini, nici dușmani... părea că nici unuia dintre ei nu îi păsa de celălalt. Evitau să-și spună lucruri banale: vreme, bârfe, mâncare... Și era și frig. Mai de la țară, Pavel avea obiceiul să se îmbrace gros. Un pulover mai acătării, o cămașă pe dedesubt, plus un pardesiu peste. Matilda avea o pătură de lână în jurul umerilor. Nu își făceau confesiuni și nu își împărtășeau visele. Fiecare era un intrus în viața celuilalt. Era în aer. Era în gesturile lor. Chiar și în tăcerea ce îi împrejmua.

“Pot să te întreb ceva?” Matilda își puse palmele în poală, după ce își așază o cută imaginată. “Am nevoie de un avocat.”

“Pentru?”

“Trebuie să dau de Iorgu...” Plecă ochii. Îi crăpa inima să îi spună adevărul, dar știa că e imposibil. Să îi spună că un avocat nu i-ar fi fost de folos? Că soarta lui era terminată? Să îi spună să îl uite... să o ia de la capăt și câte mai altele?

“Da, ce să zic!? Nu știu pe niciunul. Nu știu unde au dispărut.” Știa, dar ce folos avea să îi spună. Se așază picior peste picior. Nu îi plăcea conversația, dar nici nu voia să plece.

“La judecătoria toți s-au dat ocupați”, continuă ea în surdina. “Cică să mă interesez la siguranța statului...”

“Securitate... miliție...”

“Da... ai înțeles tu. Toți mă evită. Nu vor nici măcar să mă primească.”

“Știi cum e... dreptatea unuia nu e și dreptatea celuilalt.”

“Adică?”

“Dreptatea e o chestie de conjunctură. În ziua de azi e o nouă justiție. Nu poți să faci omletă fără să spargi niște ouă.”

“Corect, dar încă nu am văzut omleta. Încă mai am dreptul la un avocat pentru ce gândesc, nu!”

“Dacă ce gândești tu nu e conform, nimeni nu vrea să mănânce din omleta ta.”

“Oare?”

“Am auzit de avocați care și ei au ajuns dincolo de gratii, doar pentru ‘*exces în apărare*’. Adică nu poți să aperi pe cineva dacă nu îți însușești ideile lor. Lumea asta care o construim noi

nu lasă loc de îndoieli.” Se gândi pentru un moment că lua parte la o conversație dușmănoasă regimului. Dar în munca de informator, primul lucru era să empatizezi cu obiectivul, să îi intri sub piele, așa că era acoperit în caz de ceva din toate astea ar fi transpirat pe undeva.

“Nu lasă pe dracu...”, se înfolfi și mai tare în pătură. Era deja întuneric. În depărtare, câinii lătrau bezmetic, peste casele vechi, sculptate bizantin. Se așternea noaptea. Nici o frază nu mai umplu spațiul pentru ceva vreme.

“Știi... chiar mă gândeam să te întreb...”, îndrăzni Pavel. “Dacă mâine ar veni Iorgu înapoi... să zicem... Ce ai face?” O lumină se aprinse la o fereastră. Un plâns de copil. O voce de femeie inaudibilă. Se stinse la fel de brusc. Părea că moțăie cufundată în scaun. După o vreme șopti stins...

“Nu știu... nu m-am gândit la asta. Vreau doar să vină. După aceea, nu știu. Atâta vreau. Ce, ți-e frică de faptul că trebuie să returnezi casa?”

“Oh, nu! Asta e între voi, fondul locativ și legea 95. Eu le am pe ale mele, stai liniștită.” Nu se gândise la asta și chiar nu își făcea griji. Primise cheile, semnase actele, dar știa că totul era legat de caietul lui de sarcini de la muncă. Era contractul lui social. Încă trăia de pe o zi pe alta. Poate și de aceea nu își făcea planuri. Avea școala de partid, cursurile serale, fusese avansat la muncă... cumva. Nu avea planuri de lungă durată și în nici un caz dacă ar fi apărut Iorgu la ușă. Poate de asta o și ținea pe Tudorița la distanță. Încă nu ajunsese acolo, undeva, încât să prindă rădăcini.

“Vrei să vezi comanda?”

“Comanda!?”

“Tablourile lui Neagu... Hai, vino!” O urmă înăuntrul. Aliniată de perete, dezbrăcate de rame, pânzele exultau de energie marxistă, învigorată de lupta clasei muncitoare. Matilda se aruncă pe canapeaua roșie, turcească, cu mâinile în buzunarul de la halat. Pavel se uită la ele fără nici o expresie. Nu știa oricum prea multe despre artă. La ultima se opri aproape brusc. Ceva nu era în regulă. Se mai uită încă o dată la celelalte.

Asta era!

Din pânzele colorate intens, o pereche de ochi cunoscuți se evidenția fără echivoc din toate cele cinci bucăți. Și în al doilea. Și în al treilea. Până la ultimul. Fie în persoana unui țăran, a unui muncitor sau activist de partid, o figură identică, fixată de aceeași pereche de ochi albaștri, se zărea fie în prim plan, fie în plan secundar, în fiecare dintre pânze.

“Fir-ar...”, îi scăpă fără să vrea. Nu îi venea să creadă ce vedea. Întruchipat de noii făuritori de epocă, figura lui Iorgu se uita la el cu repetiție. Se abținu de la alte comentarii.

“Nu îți plac? Stai liniștit... Nici mie.” Cu spatele la ea, nu îi era greu să își ascundă surprinderea. Până la urmă era secretul ei. Pentru el, Iorgu nu exista, nu îl cunoștea. Nu era constrâns de nimic. Chiar dacă se juca cu focul, era focul ei, nu al lui. Flacăra asta care îi lumina întunericul toate zilele acelea rupte de sens. Orbecăia. Pierdută. A nimănu. Acum realizează că el poate asta și făcea. Se uita la ea ca la o epavă îndreptată ireversibil spre abis. Fără bucurie. Fără tristețe... fascinat de proces, nu și de produs.

“Da. Mă rog, merge... Nu știi. Nu mă pricep.” Se îndreptă spre ușă sub privirea ei impasibilă și a privirilor lui Iorgu din tablouri, revoltat, încruntat, gata de lucruri mărețe de izbăvire a noului comunism. La ușă se opri o clipă, fără să întoarcă capul.

“Dacă știe cineva un avocat disponibil în orașul ăsta, tot Neagu e ăla.”

Într-un fel, comedia se terminase. Iorgu fusese transferat la Penitenciarul Galați de ceva zile. Dosarul fusese și el preluat și înaintat mai departe. Cazul trebuia să intre pe rol cât de curând la judecată. Pentru el se încheiase. Ieșise din perimetru. Povestea mergea mai departe. Cu cât mai departe, cu atât mai bine. O salută scurt și ieși. Se opri în curte. Se uită spre ușa mare de metal de la casă. Un sentiment greu de disconfort îl învălui. Continuă spre poartă și se topi în josul străzii, spre centru. Singur, o umbră contorsionată de trecerea de la lumina unui stâlp la altul. Până se pierdu.